

Реформування правничої освіти:

Щире прагнення покращити рівень підготовки юристів чи реалізація методів недоброчесної конкуренції?

Процес обговорення Концепції розвитку юридичної освіти давно вийшов за межі юридичної спільноти, адже бурхливі дебати перейшли з кабінетних та офіційних листувань у соціальні мережі. Такий розвиток подій, можна лише вітати, адже давно стало зрозумілим, що не завжди точка зору «фахівця» є достатньо обґрунтованою та такою, що позитивно вплине на вирішення того чи іншого питання.

Костянтин БАХЧЕВ,
декан факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Олексій БОЧКОВИЙ, завідувач навчально-наукової лабораторії з дослідження проблем превентивної діяльності факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Про саму дискусію і розробників концепції

Спостерігаючи за дискусією в соціальних мережах та на медійних платформах щодо напрямів реформування правничої освіти інколи складалося враження, що ті, хто розпочинає такі дискусії, не завжди до кінця розуміють наслідки пропонованих кроків, а самі «реформи» зводяться до «зробимо що небудь, аби не сидіти без діла».

Обговорення питання реформування правничої освіти й безпосередньо проекту Концепції розвитку юридичної освіти дає підстави стверджувати, що декто з її розробників, вірогідно, планував використати ефект суспільного напруження та хиткий рівень довіри до правоохоронних органів і судової системи. Й враховуючи загальний негатив, цілком доречним було б очікувати реалізації задуманого, особливо що стосується виключення вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання МВС України з переліку навчальних закладів, які готують правників.

Вивчення прогнозованих наслідків такого рішення розробників Концепції могло б свідчити про підготовку чергового грантового проекту, що стало модною тенденцією в Україні, якби наслідки його запровадження не були такими нищівними як для самих ВНЗ, так і для системи освіти загалом. Більше того, недостатньо зважені та передчасні кроки в такій сфері, як освіта, можуть мати далеко тривалі наслідки, які вплинуть на розвиток державних інституцій та суспільства.

Про реформаторські підходи

Порівняння з грантом не випадкове. Проведення різноманітних грантових досліджень дозволяють реалізувати наукові задачі й одночасно отримати на це відповідне фінансування. Й у цьому немає абсолютно нічого поганого, навіть добре, що є такі можливості. Та не завжди

здуми науковців є ефективними, що часто виявляється виключно під час практичної реалізації.

Зокрема, часто вітчизняні дослідники в царині права дорікають недосконалій українській правоохоронній сфері й за приклад беруть досвід багатьох успішних країн, зокрема європейських чи американських. Таке захоплення західним досвідом інколи призводить до ігнорування багатьох важливих аспектів, одним з яких є історичний досвід та приналежність до тієї чи іншої правової системи. Так, у кримінальному процесі є столітній розподіл на континентальну та англо-американську парадигми. Українське законодавство завжди сповідувало першу з них, в якій є досудове розслідування і, в рамках якого здійснюється збір та оцінка доказів, а не в суді, як в останній. На жаль, та багатьма послідовниками модних тенденцій у праві даний аспект не враховується.

Нещодавно такої приклад мав місце, коли законодавці, слідуючи тенденціям копіювання західних правових положень, внесли зміни до ст. 242 КПК України (Закон № 2147-VIII від 03.10.2017 р.) регламентували проведення експертизи виключно експертними організаціями, експертом чи експертами за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження. Після набрання чинності таких новел робота правоохоронних органів була паралізована, адже навіть отри-

особи, яка померла природною смертю, потребувало звернення до суду. При тому знадобилося цілих два роки, аби повернути попередній порядок проведення експертизи (Закон № 187-IX від 04.10.2019). Звісно потрібно використовувати позитивний закордонний досвід, але не варто відкидати й власний, сформований десятиліттями, та такий, що має чимало позитивних рис.

Повертаючись до Концепції, варто зауважити, що аргументуючи свою позицію щодо позбавлення права вищих навчальних закладів МВС України готувати юристів, розробники Концепції

під час прийняття юридичних рішень у майбутньому.

При цьому розробники Концепції не навели жодних результатів досліджень чи даних, які б її доводили. Більше того, нам не вдалося знайти результатів жодних психологічних досліджень, які б вказували, що дисциплінованість негативно впливає на розвиток особистості.

З іншого боку, значна частина сьогоденних адвокатів, прокурорів та суддів тільки завдяки практичним та теоретичним навичкам, отриманим під час навчання в ЗВО МВС України та подальшій службі в правоохоронних органах змогли стати професіоналами своєї справи. Навіть серед суддівського корпусу Верховного Суду та його адміністрації є випускники ВНЗ МВС України. Виходить, що розробники Концепції сумніваються в їх компетентності?

Саме особливості навчання та працевлаштування після закінчення ВНЗ МВС України дають змогу випускникам здобувати безцінний досвід у правозастосовній діяльності, адже випускники, які навчалися за кошти державного бюджету, 100 % працевлаштовуються та зобов'язані пропрацювати мінімум 3 роки в правоохоронному органі, який дав направлення на навчання. А враховуючи особливості вітчизняної правової системи, про які згадувалося вище, вона не спроможна ефективно

державою зможе, в особі судової системи, відстояти свою позицію й захистити суспільство від негативного злочинного впливу.

Виключення правоохоронних органів з інститутів, які спрямовані на гарантування, утвердження й захист прав людини або забезпечення ефективного публічного обвинувачення, з нашої точки зору, є неприпустимим. Адже перед тим, як матеріали кримінального чи адміністративного провадження потраплять до прокурора чи до суду, вони формуються у правоохоронних органах, і від того, наскільки правильно та обґрунтовано буде здійснена попередня правова оцінка чи кваліфікація діяння, й залежатиме подальший хід провадження, або його відсутність взагалі. Крім того, правоохоронна діяльність є тією сферою, де обмеження прав і свобод громадян допускається в законному порядку (проведення оперативного-розшукових заходів і негласних сліпчих (розшукових) дій), а тому потенційно можливе їх порушення. Саме тому для забезпечення гарантованих Конституцією України прав і свобод громадян та для зменшення можливості їх необґрунтованого обмеження чи порушення вказує діяльність повинні здійснювати кваліфіковані правники (юристи).

Одним із завдань, які стоять перед Концепцією, є підвищення рівня конкурентності закладів освіти, що готують правників, із метою підвищення рівня надання освітніх послуг. Разом із тим пропонується безпосередньо позбавити ВНЗ МВС України права готувати правників. При цьому, якщо проаналізувати результати діяльності таких навчальних закладів та їх матеріальної бази, то виникають обґрунтовані сумніви в доцільності такого кроку. Більше того, складається враження, що беззаперечно успіхи ВНЗ МВС України, як в освіті, так і в науці, змушують інші освітні заклади піднімати свою планку до рівня, який інколи є недосяжним.

Зокрема, в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ функціонує 25 кафедр. Викладацьку, виховну, методичну й науково-дослідну діяльність тут здійснюють понад 325 науково-педагогічних працівників, 64 відсотки яких мають наукові ступені та вчені звання. Загалом в університеті навчаються та підвищують кваліфікацію понад п'ять тисяч курсантів, студентів і слухачів за спеціальностями «Право», «Правоохоронна ді-

однією з підстав такого рішення вважають неспроможність згаданої системи освіти підготувати кваліфікованого правника через відсутність можливості формування здатності до самостійного прийняття рішення майбутніми правоохоронцями через специфіку умов навчання з елементами «воспитання» та надмірної дисципліни. Навчально-педагогічне навчання позбавляє молодих людей ініціативності та принципності

функціонувати без співробітників, котрі не мають юридичної освіти. Адже в Україні є досудове розслідування, результати якого формують слідчий спільно з оперативними працівниками, а прокурор контролює хід розслідування та підписує обвинувальний висновок. І від того, наскільки юридично правильно підготовлені фактичні дані та обґрунтовано застосовано засоби правового впливу, залежатиме судовий розгляд, тобто

яльність», «Психологія», «Економіка», «Менеджмент», «Публічне управління та адміністрування», «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». В навчальному закладі функціонують зала судових засідань, навчальний полігон «Економічна безпека», аудиторія тактичної медицини, інтерактивна кімната з протилі до машньому насильству, психотренінговий комплекс тощо. Університет підтримує зв'язки із 27 навчальними закладами, науковими установами та організаціями. Окрім цього, закладом вищої освіти було укладено угоди про співробітництво з 15 партнерами. У 2018 році ДДУВС став 55-м членом Асоціації європейських поліцейських коледжів. На території університету функціонують 3 гуртожитки, їдальня на 2000 місць, кафетерії, а також волейбольне та футбольне поля, 8 спеціалізованих спортивних залів, стрілецький та мультимедійний тири.

Недоброчесна конкуренція

Інші вищі навчальні заклади МВС України також гідно тримають високий рівень надання освітніх послуг. У 2020 році до академічного рейтингу закладів вищої освіти України «Топ-200» увійшли 5 із 7 вищих навчальних закладів МВС України. Таким чином, ці вищі навчальні заклади складають гідну конкуренцію іншим ВНЗ, які готують правників, і часто йдуть попереду. У зв'язку з цим можна допустити, що позбавлення ВНЗ МВС України права готувати правників є нічим іншим, як намаганням позбутися гідного конкурента. Така собі недоброчесна конкуренція в царині освіти.

Адже деякі положення Концепції самі провокують на такий висновок через свою суперечність. Так, Концепція ігнорує існування державного органу, покликаного оцінювати рівень надання освітніх послуг та приймати рішення щодо навчальних закладів, які надають освітні послуги з порушеннями чи не на достатньому рівні, — НАЗЯВО. За рекомендаціями останнього доцільно поступово скоротити надавачів освітніх послуг за юридичним фахом, що й ставить за мету Концепція у вигляді поступового формування потужних освітніх шкіл. У цьому випадку ЗВО МВС перебуватимуть у конкурентному середовищі, де тривалі традиції підготовки юристів виступатимуть персвагою.

Для ЗВО МВС обсяги державного замовлення визначаються обсягом ліцензії та потребами МВС України у фахівцях юридичного фаху. Це однаковою мірою стосується як атестованих поліцейських, так і цивільних здобувачів, що можуть бути працевлаштовані в ДМС України або в Сервісних центрах МВС. Зазвичай, представники роботодавця (діючі поліцейські/правники) є обов'язковими учасниками комісій із проведення державної атестації здобувачів вищої освіти, адже вони є першими, хто зацікавлений в якійсній підготовці здобувачів вищої освіти.

Якість наукових досліджень у сфері права об'єктивно оцінюється МОН через атестацію наукових кадрів. Відповідно, як діяльність спеціалізованих вчених рад, так і існування друкованих фахових видань, у ЗВО МВС оцінюється ззовні. Відповідно, не можна вести мову про невисоку якість наукових досліджень там, де вони визнані й підтверджені рішеннями атестаційної колегії МОН України.

Крім того, пропозиція розробників Концепції не здійснювати підготовку здобувачів освіти за спеціальністю 081 «Право» за ступенем бакалавра не відповідає Болонській системі (ЄКТС) та суперечить процесу гармонізації національного законодавства із законодавством ЄС, що передбачено відповідною Угодою про асоціацію. Встановлення ЗВО додаткових умов щодо можливої зміни в структурі підготовки спеціалістів згаданого профілю, як це відбувається в деяких європейських країнах (Німеччина), неможливе, зважаючи на унітарний устрій нашої держави та відповідно централізовану модель надання освітніх послуг.

Загалом, юридична освіта не є виключною сферою, де заплановано, або вже скасовано, освітній рівень бакалавра. Так, підготовка фізиків, інженерів та лікарів часто ставить за мінімальний стандарт здобуття освітнього рівня магістра і така практика є схвальною щодо юридичної освіти. З іншого боку, розширення спеціальностей і професій, може викликати «ланцюгову реакцію», приміром щодо скасування освітнього рівня бакалавра для фахівців з державного управління, філології тощо. Також слід зазначити, що запровадження в Концепції «наскрізної магістерської програми» виключно за денною формою, вступає в явне протиріччя з вимогами законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту» щодо рівнів форм здобуття освіти, а також конституційному праву особи на освіту («Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти», ст. 53 Конституції України) та Закону «Про вищу освіту», ст. 49 якого передбачає й заочну форму здобуття вищої освіти. («Громадяни України вільні у виборі закладу вищої освіти, форми здобуття вищої освіти і спеціальності» (п. 1 ст. 4 Закону))

І на завершення, в розділі III Концепції серед очікуваних результатів зазначається: «забезпечення рівних умов та конкуренції між правничими школами, усунення фінансової та будь-якої іншої дискримінації», разом із тим позбавлення права вищих навчальних закладів МВС України можливості підготовки правників не сприяє досягнення зазначеної мети.